

Enhörna Hembygdsförening

Årgång 4, nummer 4

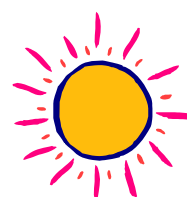
augusti 2002

HÖSTMARKNAD

Söndagen den 25 augusti, kl. 13-16

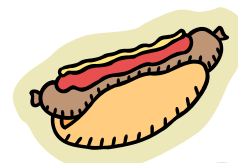
HEMBYGDSMUSEET

Hembygdsföreningens årliga höstmarknad vid museet genomförs traditionsenligt sista söndagen i augusti. Hemvändardagen har den kommit att kallas då gamla och nya Enhörnabor samlas för att träffas och höra vad som hänt sen man sågs förra gången.

Som seden bjuder har vi försäljning av lokala alster:

- grönsaker och honung från trakten
- nyrökt ål
- körsbärstips (Trädvårdsföreningen)
- hemslöjd från bygden
- konstverk av lokala konstnärer
- bokbord
- fiskdamm för barnen
- kaffeservering
- grillad korv
- gammeldags korvmenu (3 st Bullens pilsnerkorv + potatismos)

V Ä L K O M M E N

Visning av gamla lantbruksföremål från Enhörna - söndag 29 september kl. 13—16

Den 29 september kommer Sven-Eric att visa lantbruksredskap som skänkts till hembygdsföreningen genom åren. Då många av föremålen är ganska skrymmande kan vi inte ha dem i museet utan förvarar dem i Äleby-ladan. Sven-Eric kommer att beskriva de olika redskapen och deras historia.

STORBYK VID RÖSTA

Före elektriciteten och tvättmaskinen var det brukligt att samla tvätten till stortvättar höst och vår. Ett smutsberg två gånger om året. En välbärgad gård kunde sätta en ära i att inte tvätta oftare. Det visade att linneskäpen var välfyllda.

Kvällen före första tvättdagen blötlades tvätten. Dag ett kom en tvättkvinna till Rösta och körde tvättvagnen tillsammans med en mansperson. Nu togs lakan samt mannens blå- och underkläder. Dag två kom där tre stycken tvättgummor. Gården hade tvättbaljor med ben. Vid dem stod man och borstade kläderna. Till kvällen skulle det "läggas i byk". Där var öppen eld under en stor gryta med kokande vatten. Kläderna var nu samlade i två stora byckar. Av björkaska gjordes luten som kokhet skulle ösas på undan för undan. Ett kvällsarbete under två, tre timmar. Det berättas att bygdens drängar gärna kom och hjälpte pigorna med den sysslan. Bycken fick stå över natten.

Följande morgon lyftes karen på flakvagnen som kördes till Sundsvik där det fanns strömt vatten. Vattnet kom från Turingesjön och rann ut i Mälaren - vatten som drev Sundsviks kvarn och sågverk innan det elektrifierades. Vid Rösta gård hade man tre drängar. En av dem fick följa tvättgummorna till Sundsvik. Kaffe och annan förplägnad medfördes.

När sköljning och klappning var avklarad skulle tvätten köras hem för att vridas. Vridmaskin fanns på gården. Om våren hängde man utomhus. Oftast var det bra torkväder. På hösten brukade man få spänna klädsträcken inne på magasinerna. Nu följde mangling på en stor stenmangel som drogs av två karlar. Det var i första hand all vittvätt som manglades. Annat skulle strykas.

Första tvättmaskinen hade tre ben och var rätt hög. Den hade lock så vattnet hölls varmt. Vagnen drog man fram och åter. Då började man också tvätta oftare, kanske varannan månad. Sedan kom den elektriska tvättmaskinen. Den hade ungefär samma system, men man behövde inte stå och dra den.

Så långt uppgifter ur intervjuer januari och mars 1983 med Alf Sundén från Rösta, född 1899.

Ungefär så här kunde en tvätt gå till på en större bondgård. Den tvätt som inte byktes tvättades med såpa eller tvål långt in på 1900-talet. Bykning förekom speciellt i Svealand och Götaland samt på större Norrlandsgårdar. Annorstädes kokades tvätten. Bykning, ösning med lut, var en omständlig procedur. Först samlade man björkaska som sållades före användning. Aska av annat träslag var inte lika gott. Askan från al eller ek var direkt olämplig då den missfärgade tvätten.

Tillvägagångssätten varierade något. Vanligt var att lägga den välsiktade askan i en tygsäck i ett byckar med tapp i botten. Hårda föremål som t ex glasflaskor eller träklabbar placerades under säcken för god avrinning.

Persil kom 1907 och var det första tvättmedlet med blekande effekt. Konkurrerades ut på 1960-talet då en mängd nya tvättmedel gjort sitt intåg. (Bilden från sent 1920-tal)

Överst lades tvätten. Kokhet vatten fick rinna genom kläderna och ut genom tappöppningen. Hettades upp på nytt och slogs på tvätten upprepade gånger tills det förvandlats till brun, hal lut som var så kraftig att man inte tog i tvätten med bara händerna.

Hur det var att skölja och klappa tvätten den kalla årstiden vet kanske bara den som varit med. De som låg på knä vid upphuggen isvak sökte skydda sig med en träram och många lager kläder. Till sist blev det ändå väta in på bara kroppen.

Tvätterskorna drabbades av både självsprickor och "nagelspräcken". Nagelspräcken begynte med att det kylde och sprängde våldsamt under naglarna. En stark smärta som övergick i hetta i fingertopparna. "Sen kunde man vara i det kalla vattnet hur mycket som helst".

Under Brincktiden på Ekensberg, Över-Enhörna, tvättades stortvätt fyra gånger om året. Där var ändå var gång ca 130 lakan utom allt annat. Vid mitten av 1930-talet slutade man byka. Nu köptes tvättmedlet Persil till vittvätten. Misstron var stark till att byta gamla välbeprövade bykningen mot en liten kartong med köpetvättmedel. Inför Persil-premiären var slottets gamla tvättgummor helt förfärade och diskuterade vilt denna nymodighet.

Alf Sundén, Rösta, här på Oxbackshemmet i Södertälje tillsammans med författaren. Foto från januari 1983.

Barbro E Sjöström

NORDENFALK PÅ TOREKÄLLBERGET

I höst invigs en ny utställning på Torekällbergets Museum med stort intresse för oss enhörnabor. Under ledning av Kerstin Bergdahl har man fyllt ett rum i Strömstedtska huset med böcker och föremål med anknytning till herrarna Axel Löwen och Johan Nordenfalk. Den förstnämnde levde 1686 till 1772 och skapade en förnämlig boksamling som fram till 1926 fanns i biblioteket på Kallfors gård i Järna.

Johan Nordenfalk (1830-1901) är känd för oss som ägare och omdanare av Lövsta i Ytter-Enhörna. Han köpte gården 1862. Han lät där utöka jordbruket, bygga om huvudbyggnaden, uppföra nya ekonomibyggnader och anlägga en del märkvärdiga parkanläggningar. Vi kan fortfarande besöka Lövsta "grotta", vandra på stenterrasserade vägar längs höjderna kring gården, bli upp till berget ovanför den gamla smedjan, eller finna lusthusgrunder på parkudden. Vi har Nordenfalk att tacka för att hållarna med bronsåldersristningarna vid Tuna finns bevarade.

Utanför Enhörna verkade Johan Nordenfalk som riksdagsman, han bidrog till Nordiska Muséet och arbetade för Konstakademien. Utöver sin gård och sina offentliga uppdrag var han i tidens anda en ivrig samlare av allt som tänkas kan. På Torekällberget kommer bli att visas stora delar av Nordenfalks naturaliesamlingar och antikviteter. Här kommer att visas de lösfynd från forntidens Enhörna som kom i hans ägo. Vi i hembygdsföreningen hade hoppas på att få låna "hem" dessa fornyfynd till vårt eget museum, men får nu istället glädjas åt att de blir tillgängliga för en större publik.

-Johnny L

LUFFAREN SOM BESÖKTE BASTHAGEN

En dag kom en luffare till Basthagen. Han hade i ungdomen varit studiekamrat med Enhörnas kyrkoherde Fridolf Wikander men sedan "kommit på dekis". "Han hette visst Widlund" och han hade träben. Det hände före 1917 för Evert hade inte börjat skolan.

Luffaren fick mat och logi och gick vidare efter frukost nästa dag. Innan han lämnade dem på morgonen skrev han ner sin historia. Det blev fyra fullskrivna sidor, en hel berättelse. I Basthagen tyckte man det skrivna var märkvärdigt och man läste om och om igen tills arken med åren var sönderlästa.

Berättat av Evert Gustafsson född i Basthagen 1910, son till Basthags-Elin

/B E Sjöström

TROLLTALLEN VID ÅRBY

En och annan må väl tro att vi har fått trolltallar på loftet, men det är rätt fantastiskt vad mycket man kan finna om man börjar nysta i en tråd. Vid något tillfälle under vår "kampanj" för Malmens trolltall, berättade Britt-Marie Gylefors att det även fanns en sådan vid Årby. Att det hade funnits en tandvärkstall vid Hammarby Träsk visste jag, men att det fanns ytterligare ett läketräd i Enhörna, det var en nyhet för mig.

Strax ovanför vägen vid Årby, just efter transformatorstationen mot Över-Enhörna, står ännu en avbruten "högstubbe" med sin fallna krona som vägvisare. Fullt synlig från vägen. Trädet är helt dött och förtorkat. Dess stam tycks från början ha delat sig och vuxit samman igen, men lämnat en genomgång på någon meters höjd. I likhet med dess kollega på Malmen, har man med hjälp av yxa och såg vidgat dess hål för att kunna använda det för genomdragningar.

Trots tallens läge där många av oss åkt förbi tusentals gånger, verkar det vara få som överhuvudtaget har sett den. Ingen jag talat med har hört något berättas om den, och inga uppteckningar tycks heller finnas. Detta är lite märkligt med tanke på sägenfloran som finns kring dess kollega på Malmen. Så här vill jag komma med en efterlysning: **Finns det någon som hört någonting om denna tall vid Årby?** Hör av er till undertecknad eller Barbro Sjöström i så fall. Vad som helst kan vara av intresse.

Till skillnad från Malmens tall är denna alltså kronlös, död och förtorkad. Den är insektsangripen och lär inte finnas kvar i alltför många år. Frågan är om vi inte -med markägarens tillstånd- borde ta hand om denna mer behändiga tall, på samma sätt som kommunen erbjöd sig göra med Malmens tall? Ännu är den inte mer skadad än att den borde gå att konservera. Frågan är bara om Makterna tillåter att vi, i ideellt syfte, fäller en död läketall utan att sända alla dess lagrade sjukdomar på oss?

-Johnny L

Teaterpremiär!!!

Enhörna Teaterförening presenterar:

DRÖMRESAN

- en spektakulär historia -

Årets föreställning är teaterföreningens 9:e nyskrivna musikteater. Vi får följa en grupp människor i deras jakt på lycka, framgång, kändisskap och den stora vinsten.....

En humoristisk, musikalisk burlesk där 30-talet skådespelare och en 7-mannaorkester tar oss med på en resa. Helena Cronholm står för manuset och Bosse Lindell för musiken och ska man döma efter de många skrattsalvorna som hörs från logen under repetitionerna och den härliga musiken som ljuder över dalen så är en ny succé på gång.

Teaterföreningen gör en viktig insats för att hålla hembygden levande. Låt oss alla stödja och uppmuntra deras arbete genom att bjuda med vänner och bekanta till en helkväll på Årby loge.

Årby Loge, Enhörna. 17 augusti - 8 september

Speldagar: **PREMIÄR!** Lördag 17 augusti, kl 18.00

on 21/8, to 22/8, fr 23/8, lö 24/8, on 28/8, to 29/8, fr 30/8, lö 31/8, sö 1/9, on 4/9, to 5/9, fr 6/9, lö 7/9, sö 8/9

Tider: onsdag, torsdag, fredag: kl 19.30 lördag: kl 18.00 söndag: kl 16.00

Biljettpris (inklusive förtäring i pausen) : **160:-** (vuxna), **110:-** (pensionärer/ungdom t.o.m. 19 år)

Biljetter : Södertälje Turistbyrå 550 188 99, Luna BiljettCentrum 550 867 40, Butiken på Landet 550 490 13

Ev. överblivna biljetter säljs vid Årby Loge i samband med föreställningen.

Information: 550 445 65 och 550 494 39 (Årby Loge).

www.enhornateater.nu

V A L - FÖRBEREDELSE I GAMLA ENHÖRNA

"Kommunalkassan

Öfver Enhörna

Till Hr Andersson & Lindgren Malmö,
har utbetalts Kr Fyrtio (40) för Valurna.

Nöttesta den 1/2 10

S J Andersson"

"För förfärdigande av två valskärmar har undertecknad
denna dag emottagit åtta /8/ kronor, kvitteras

Över Enhörna den 31 dec 1910

Johan Lund

Godkännes:

P Gottfried Larsson

Valn.s ordf."

I juli 1911 hade Ö-E Kommunalnämnd annons om

"Röstlängd" i Södertälje Tidning. Kostnad 5,75 + porto
0,25.

Samma månad 1911 beställde valnämndens ordförande

"1 st. Valstämpel Kr 6, 1 Färgfl., 250 Valkuvert 1,25

Portokostnad 0,65 S:ma Kronor 7,90."

Allt från Richards Aktiebolag Jönköping.

/B E Sjöström

Emma Sehlmark var till Äleby med
en korg fisk. Hon blev då bjuden på
saft och slog upp hela glaset med
saft. "Ska inte Emma ha vatten
också" undrade kyrkoherdefru
Wikander. "Nej tack, de här e gott
ändå" sa Emma.

Berättat av klockarsonen Rudolf
Larsson/B E Sjöström

Enhörna Hembygdsförenings styrelse:

Leif Tellestedt, ordförande	tel: 550 447 05
Johnny Länn, vice ordf	tel: 550 492 26
Britt-Mari Gylefors, sekr	tel: 550 421 30
Sven-Olof Svensson, kassör	tel: 550 440 04
Anne-Marie Andersson	tel: 550 420 16
Mona Elveskog	tel: 550 420 28
Kristina Ingårda	tel: 550 420 01
Olle Karlsson	tel: 550 440 37
Bo Staflund	tel: 552 461 35
Sven-Eric Åkerman	tel: 550 491 84

Box 39, 15023 Enhörna

Medlemsavgiften är 100:-/år (familj)

Postgiro 23 89 45-0, Bankgiro 822-6565